

Vanavond steek ik mezelf in brand

De theaterwereld moet oppositie voeren, vindt **Chokri Ben Chikha**. Als iemand tot de verbeelding sprekende acties kan bedenken, zijn het wel theatermakers.

CHOKRI BEN CHIKHA

Wie? Acteur, theatermaker en onderzoeker aan KASK/Hogent.

Wat? Theatermakers moeten hun verbeelding en talent inzetten om een verschil te maken in de echte wereld.

© Anna van Kooij

Chokri Ben Chikha overgoot zichzelf donderdag op het podium met een vloeistof uit een jerrycan. Een deel van het publiek reageerde gealarmeerd.

Misschien is alles wel al gezegd, maar is er ook alles aan gedaán? In woorden zijn we goed, maar wat zijn die waard? Wat brengen ze teweeg? Wat hebben we over voor ons vakgebied, ons ambacht, onze liefde, voor de meest sociale van alle kunstvormen, de kunstvorm die ons allen zo na aan het hart ligt en die ook in het hart van de samenleving zou moeten staan?

Wat hebben we voor haar over, anders dan wat kunstige formuleringen en een paar schamele woorden?

Willen we met het theater wel in het hart van de samenleving staan? Durven we de verantwoordelijkheid aan om die plek op te eisen? Of nemen we genoegen met een beetje aandacht en een aardige recensie met een paar sterren? Brengen we ook daadwerkelijk iets teweeg? Of gebruiken we onze artistieke vermogens om een beetje weg te dromen? En komen we daarmee niet verder dan wat fraai gepruts in de marge?

Mocht dat zo zijn, dan is het niet raar dat onze kunsten weggezet worden als een hobby. Dan zijn we als het orkestje op de Titanic: violisten die podiumkunstjes blijven spelen, wat er om hen heen ook gebeurt.

We kunnen leren van activisten. Die hebben meer invloed dan wij, hoewel zij artistiek vaak volstrekt lamentabel zijn

Om antwoorden te vinden op die vragen, wil ik het hebben over de Duitse theatermaker Carl Hagenbeck. Hij ontwikkelde wat in Duitsland *Menschengarten* werd genoemd, de *zoo humain*. Hij trok in de negentiende eeuw op een succesvolle tournee door Duitsland met authentieke Sami, mensen uit Lapland, en Nubiërs, 'wilde zwarten' uit Soedan. Hij liet vreemde mensensoorten en -rassen zingen en dansen. Een Senegalese vrouw beviel tijdens de voorstelling.

De uitgangspunten van die *zoo humain* zijn door veel politici goed begrepen. Ze zetten vreemde volkeren weg op basis van hun stereotiepe kenmerken. De strategie om verschillen tussen bepaalde bevolkingsgroepen uit te spelen, noem ik het *zooïsme*. Dat maakt dagelijks slachtoffers. Op mondiaal vlak zie je hoe de Palestijnen in een immense kooi zijn gezet. Dichter bij huis worden asielzoekers en migranten graag gereduceerd tot tweederangs aapjes, zeker als ze moslim zijn.

Nu terug naar het theater. Want het is toch niet dat we niet genoeg doen? We werken ons te pletter, hebben de voorbije jaren extra mensen aangenomen op publiekswerking. We maken onze voorstellingen over vluchtelingen, zien steeds meer collega's uitvallen, gaan de wijken in, omkaderen onze voorstellingen met debatten en randprogramma's en documentaires en getuigenissen van mensen van buiten, stellen onszelf nog maar eens helemaal in vraag voor de volgende aanvraag, doen onze sociale-impactmeting, praten met de politiek, publiceren statements, stellen ons podium open voor amateurs, halen er mensen met andere achtergronden bij, blijven vergaderen in plaats van naar huis te gaan, slapen steeds minder, trekken ons programma steeds breder open, kortom: wij maken allang veel meer dan theater alleen. Meer dan ooit betrekken wij toch al de wereld?

Kom uit de kooi

Ik heb heel lang de Tunesiër in mezelf ontlopen. Tot daar in 2010 ineens theater werd gemaakt. Plots braken overal opstanden uit

Maar heeft de wereld zich ook zelf echt betrokken gevoeld? Het theater heeft hier een taak. Wij moeten ingrijpen. Niet door weer een relativiserend toneelstukje te maken, maar daadwerkelijk in de realiteit. Waarom wordt er geen vuist gemaakt? Waar is ons eergevoel? Waarom houden we ons zo klein?

Wij hebben iets wat niemand anders heeft. De rechters niet, de politie niet, de politiek niet, de sociaal werkers niet, het onderwijs niet. Wij hebben een waarheid in te brengen. Als er zoveel leugen in de samenleving wordt geïnjecteerd, zoals de politieke leiders doen, dan kunnen we niet anders dan een tegenmacht organiseren.

Laten we samen iets op gang brengen. Laten we in het hart van de samenleving de positie opeisen om iets van de wereld te vinden. Spreek je uit, zet het debat op, zet het op zijn kop. Vind er iets van, maar dan met flair en verbeelding. Eis de waarheid weer op.

Wees niet bang. Vrees niet te worden weggezet als moralist of cultuurmarxist. Gebruik die woorden als geuzennaam. Laat het verwijt van moralisme niet het einde van het debat zijn, maar het begin.

Kom uit de kooi, theatervrienden. Het is onze taak om oppositie te maken. En dat kan – nee, dat moet – met poëzie. ‘Geen revolutie zonder dans,’ zegt Emma Goldman. Denk aan Greenpeace, dat in Berlijn een gigantisch verkeersplein knalgeel schildert. Tot de verbeelding sprekende acties, dat moeten wij toch ook kunnen? Waarom moet dat alleen van Greenpeace komen? We kunnen leren van activisten. Die hebben meer invloed dan wij, hoewel zij artistiek vaak volstrekt lamentabel zijn. Pussy Riot is een verschrikkelijk matig bandje. Als amateurs het al beter doen dan wij ...

Ja maar, de centen

Natuurlijk zeg ik dit alles met angst in m'n broek. Ook ik heb een vrouw en kinderen. Ook ik wil de hypotheeklening kunnen betalen. Alleen staat er veel meer op het spel dan mijn verdomde eigenbelang. Dat we in concurrentie zijn en moeten presteren, wordt ons maar wijsgemaakt. We moeten de focus naar buiten verleggen. We richten nu onze energie, ons geld en onze creativiteit voor 90 procent op de zwarte dozen, de bonbondozen, de seizoensbrochures en voor 10 procent op de wereld. Dat moet omgekeerd.

‘Ja maar, de centen.’ Klopt, zonder geld doen we niets, Maar de vraag is: wat doen we mét het geld? De wetten van de economie zijn de ware *soumission*. Ik stel voor om 10 procent van al onze budgetten in een gezamenlijke pot te steken. Niet ieder voor zich, maar een pot voor ons allen. Met een gezamenlijk doel. We zouden Europese cellen moeten oprichten waarin kunstenaars en onderzoekers uit alle disciplines – ook hackers, wetenschappers, filosofen – artistieke strategieën uitdokteren die werkelijk een impact hebben op de samenleving, waarmee we kunnen inbreken in de realiteit.

Dit zijn woorden, maar ik wil tot daden komen. Ik denk aan de performance van Mohammed Bouazizi. Of die van Jan Palach. Hij gaf vijftig jaar geleden de aanzet tot de Praagse Lente. Bouazizi deed dat met de Arabische Lente. Hij overgoot zich met benzine en een paar uur later vertrok Ben Ali en de Tunesische regering werd omvergeworpen. Dat was het begin van de Jasmijnrevolutie.

Ik ben geboren in Oostende, maar mijn ouders komen uit Tunesië. Ik heb heel lang de Tunesiër in mezelf ontlopen. Tot daar in 2010 ineens theater werd gemaakt. Plots braken overal opstanden uit. De val van de dictatuur werd geëist en een einde aan zelfverrijking en corruptie. In enkele uren veranderde Tunesië voorgoed. Bouazizi had het vuur van de omwenteling aangewakkerd. Uit naam van de 'verlichting'. Hij had de moed. De urgentie. De noodzaak.

Daad van hoop

Zo heeft hij ook mijn hart aangestoken. Ik wil iets dóén. Ik heb beslist om vanavond mezelf in brand te steken. Dit is mijn afscheidsspeech, mijn laatste woorden. Dit klinkt pathetisch en dat is het misschien ook, maar het is wat ik te bieden heb. Jullie mogen er blij mee zijn. Geen cynisme, alsjeblieft. Iemand moet het doen. Hier op dit podium, voor het oog van jullie smartphones. Ik doe het uit vrije wil. Ik doe het bewust. Ik heb geen depressie, geen uitzichtloos lijden, tenminste niet persoonlijk.

Het is een optimistische daad. Een daad van hoop. Om het theater weer in het centrum van de aandacht te krijgen. Om de kracht ervan te tonen. Dat we ook iets te zeggen hebben. Ik wil niet alleen met woorden prediken. Ik wil doen wat ik verkondig.

Misschien denken jullie dat ik hier een persoonlijke tragedie sta op te voeren, dat ik een burn-out heb of dat ik niet voor niets radicaliseer. Misschien denken jullie wel: dat is zijn Arabisch bloed, die loopt nog een revolutie achter. Misschien vinden jullie dat ik naïef ben of overmoedig of een narcist of een loser. En misschien hebben jullie wel gelijk.

Ik ben dat allemaal met overtuiging. Het heeft nooit zin om beeldvorming te ontkennen. Mijn strategie is altijd geweest om daarmee te spelen, in een spiegelspel van waarheid en leugen, fictie en realiteit. Ik breek straks uit de kooi, offer mezelf op. En ik zeg dat zonder heroïek. Iemand moet het doen. Er zal mij van alles verweten worden. Would-be Bouazizi, Jan Palach, Jezus Christus. Offers brengen wordt gezien als iets uit een voorbije tijd. Toch is dat wat in elke Griekse tragedie gebeurt.

Heeft er iemand een vuurtje?

Dit is een bewerkt uittreksel van de 'Staat van het theater 2018' die Chokri Ben Chikha donderdag gaf bij de start van het Nederlands Theater Festival in Amsterdam.

Lees de volledige tekst op www.tf.nl.